

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2011/1-2

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

www.heh.hu

A kötet megjelenését támogatta

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Alapító

Horváth Tibor SJ

Főszerkesztő – General Editor

CSÓKA GÁSPÁR

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc, Solymosi László, Szabó Ferenc,*

Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;

AUSTRIA: Valentiny Géza; GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre

ITALY: Somorjai Ádám, Szilas László, Németh László;

USA: Steven Béla Várdy

Felelős szerkesztő – Editor

ZOMBORI ISTVÁN

Felelős kiadó – Publisher

VÁRSZEGI ASZTRIK

Az angol nyelvű összefoglalókat fordította:

PUSZTAI-VARGA ILDIKÓ

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:

SIGILLUM 2000 Bt. Szeged

Nyomás és kötés:

Planet Corp. Szolgáltató Kft., Szeged

Felelős vezető: Juhász Péter

www.planetcorp.hu

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

BARTHA Annamária	Egy 13. századi életút: Favus apát karriertörténete <i>A Career from the 13th Century: Life of Abbot Favus</i>	5
TERNOVÁ CZ Bálint	A szerémi püspökök életrajza, valamint a kői, illetve a szenternyei székeskáptalan archontológiája a 14. század közepéig <i>The Biography of the Bishops of Szerém, and the Archontology of the Chapters of Kő and Szenternye until the Mid-14th Century</i>	33
G. TÓTH Péter	Lippai Péter, a Zsigmond-kori csanádi éneklőkanonok és püspöki helynök karriertörténete <i>Petrus de Lippa Cantor and Bishopric Vicar of Csanád in the Reign of Sigismund</i>	49
András ALBERT	The Political Protection of Transdanubian Protestantism in the Light of Miklós Bethlen's Pamphlets (1671-1681) <i>A Dunántúl protestantizmus politikai védelme Bethlen Miklós röpiratainak tükrében (1671–1681)</i>	61
KOVÁCS Kálmán Árpád	A székely határőr-szervezés vallási, társadalmi és politikai vonatkozásai az 1760-as években <i>Religious, Social and Political Aspects of the Organisation of Székely Border Guards in the 1760s</i>	67
LAKATOS Andor	Liszt Ferenc és Haynald Lajos – egy 19. századi barátság emlékei Kalocsán <i>Ferenc Liszt and Lajos Haynald. Memories of a 19th Century Friendship in Kalocsa</i>	91
SOMORJAI Ádám OSB	Mindszenty felfogása a primás alkotmányos szerepköréről, közjogi, politikai szerepvállalásáról vallott felfogása <i>Cardinal Mindszenty's Views on the Constitutional, Judicial and Political Role of The Primate</i>	103
ADRIÁNYI Gábor	A zsinatok fejlődése és zsinatok a német nyelvterületen a középkortól 1975-ig <i>The Development of Councils and the Councils in German Speaking Territories from the Middle Ages to 1975</i>	123
SZÉKELY Tibor	A magyar katolikus püspöki kar a forradalom bukása után (1956–1958) <i>The Hungarian Catholic Bishops' Conference after the Fall of the Revolution (1956-1958)</i>	139

SÜMEGI György	Adalékok Prokop Péter életművéhez <i>Contributions to the Oeuvre of Péter Prokop</i>	169
FÉNYES Balázs	Kitalált hagyomány – egy mítosz kitalálása <i>Invented Tradition – Invention of a Myth</i>	193

FORRÁSOK – SOURCES

HROTKÓ Larissza	Az óbudai zsidó közösségi iratok, mint a magyarországi zsidóság kutatási forrása <i>Jewish Societal Documents of Óbuda as Investigation Resource of Hungarian Jewry</i>	203
-----------------	---	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE
METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

KÁPOLNAI Iván	Emlékezés Dr. Kiss István teológiai tanárra (1906–1981) <i>Remembering the Theologian, Dr. István Kiss (1906-1981)</i>	213
---------------	---	-----

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK ÉS KIADVÁNYOK

BARTÓK István: Mennyei Királynője (Ism.: Miklós Péter)	221
JÓZSA László: „Isten hajléka az emberek között”. A kunszentmártoni római katolikus nagytemplom (Ism.: Gecse Annabella)	222
HUSZÁR Pál: Kálvin János tanításából. Tanulmányok, előadások a nagy genfi reformátor írásba foglalt gondolatairól (Ism.: Albert András)	225

LAKATOS ANDOR

LISZT FERENC ÉS HAYNALD LAJOS –
EGY 19. SZÁZADI BARÁTSÁG EMLÉKEI KALOCSÁN

Liszt Ferenc (1811–1886) többször is járt Kalocsán, meghívója és vendéglátója Haynald Lajos (1816–1891) bíboros, kalocsa-bácsi érsek volt, akihez baráti szálak fűzték. A nagy zeneszerző-művész születésének 200. évfordulója alkalmából kettejük barátságának emlékeit idézzük fel, a témához kapcsolódó dokumentumok és tárgyak bemutatásával.

HAYNALD ÉS LISZT TALÁLKOZÁSAI, KAPCSOLATA¹

Haynald gyermekkorában tanult zongorázni, de később nincs említés arról, hogy ezt a képességét rendszeresen gyakorolta-fejlesztette volna. A zongora képzés azonban mégis meghatározó lehetett zenei ízlésének fejlődésére, később ugyanis élete valamennyi helyszínén kereste a kapcsolatot a zenével, szívesen járt koncertekre, s ha tehette, az operába is ellátogatott. Tagja volt a római Szent Cecília Akadémiának, idehaza hosszú évekig elnöke a Filharmóniai Társaságnak. Haynald és a zene kapcsolata mégis egy személyes ismeretségben, Liszt Ferenchez fűződő barátságában vált leginkább „megfoghatóvá” az utókor számára.

Liszt és az Erdélyből érkező Haynald püspök 1856. szept. 1-jén, az esztergomi bazilika felszentelésének másnapján találkoztak először, az ebédnél, ahol egyébként Haynald először egy német filozófia tanárnak nézte a zongoraművészt. Előző nap Liszt maga vezényelte a bazilikában Esztergomi miséjét, s az említett ebédnél Haynald mellett ült. Az esti hajóval együtt utaztak Pestre, és útközben összebarátkoztak.²

Az első találkozás meghatározó és feltételezhetően mindkettőjük számára emlékezetes lehetett, mert amikor 1862-ben Haynald Rómában járt – Lönhart Ferenc, Haynald utítársának naplója szerint – Liszt értesülve Haynald római tartózkodásáról azonnal

1 A fejezet egy korábbi doktori disszertáció átdolgozott része: LAKATOS Andor: *Haynald Lajos élete és kora (1816–1891)*. Biográfia. Doktori disszertáció, ELTE, BTK, Budapest, 2003. Kézirat. A vonatkozó rész címe: 2.1. A zene szeretete, Haynald és Liszt Ferenc kapcsolata (264–269. o.)

2 FUCHS Ferenc: *Haynald nagy barátja: Liszt Ferenc*. In: Haynald bíboros emlékezete. Halálának centenáriuma alkalmából Kalocsán elhangzott előadások. 1991. Kiadja a Kalocsai Érsekség és a TIT Kalocsai Tagszervezete. (Továbbiakban: FUCHS 1991.) 78. o. vö. TÍMÁR Kálmán: *Liszt Ferenc és Kalocsa*. Adatok Kalocsa Zenetörténetéhez. Kalocsa, 1936. Áprád Rt. Könyvnyomdája. (Különlenyomat a kalocsai Róm. kat. Tanítóképző-intézet 1935–36. évi Értesítőjéből. 1936. (Továbbiakban: TÍMÁR 1936.). 3. o.

felkereste, és ismerősként üdvözölte, Haynald pedig később viszontlátogatta, és egy Ave Maria-t kapott tőle zongorán. Június 7-én újra Lisztnél jártak, aki egy nagyobb társaságának koncertet rögtönzött, s közreműködését ígérte Haynaldnak erdélyi egyházi ünnepeken akár zeneszerzőként, akár személyesen.³

Haynald politikai okokból történt lemondása után, 1864–1867 között c. karthágói érsekként, a rendkívüli ügyek kongregációjában dolgozott Rómában. Ekkoriban többet volt alkalmuk találkozni, időnként együtt kirándultak. Haynald 1864. június 22-én, Rómából édesanyjához írt levelében említette, hogy éppen több napos kirándulásra indul Liszttel a Szabin hegyek közé. Ebben az időszakban mélyülhetett el a barátságuk, és a korabeli társasági élet fórumain, a római szalonokban is gyakran együtt mutatkoztak.

Haynald érseksége idején Liszt Ferenc több alkalommal is megjelent Kalocsán. 1870 szeptemberében például népes művész-kísérettel érkezett Szekszárdról, Augusz Antaléktól. Szeptember 18-án, vasárnap délután koncertet adtak a palota nagytermében, melyről a Magyar Állam október 1-jei számában jelent meg beszámoló. Lisztet Reményi Ede hegedűművész kísérte, jelen volt Menter Zsófia német zongoraművésznő is, aki rosszullete miatt sajnos nem játszott, ill. Zsilinszky lengyel grófnő, zongoraművész, ő Liszttel együtt is játszott. Haynald Lajos hamarosan, még október elején viszonzta a látogatást, egy szekszárdi templomszentelés alkalmával. Liszt az alkalomra egy misét is írt, részeit maga vezényelte.⁴

1874. április 15-én hosszú távollét, országgyűlési és delegációs ülések után hozta magával Haynald Liszt Ferencet Kalocsára. Liszt érkezésének híre természetesen hamar elterjedt a városban, másnap délután így kénytelen volt hangversenyt tartani. A Magyar Állam április 19-i számában Szulik József pap költői beszámolója olvasható az eseményről. Szulik nem tudta pontosan megállapítani, hogy mit játszott Liszt, de közönségét láthatóan teljesen magával ragadta. A koncerten Berecz Ede főszékesegyházi karnagy felesége is énekelt. Liszt előtt a Kalocsai Dalárda rövid koncerttel tisztelgett. Az esemény kapcsán Haynald a városból meghívta, pl. a Kalocsai Jótékony Nőegylet tagjait, az iskolanővéreket, a város tisztviselőit. Liszt még április 16-án este el is utazott Kalocsáról. Ezután legközelebb 1876 októberében, Mindenszentek ünnepére érkezett. Kialakult az a szokása, hogy elsősorban nagybőjti időben, nagyhét, ill. húsvét táján jött Kalocsára, s egyre inkább csak szűkebb körben, a zárdában, a szemináriumban, a jezsuitáknál vagy éppen Sztára József székesegyházi karnagnál játszott.⁵

Liszt és Haynald természetesen nem csak Kalocsán találkoztak, az érsek sokat tartózkodott Budapesten, ahol egyébként Liszt tiszteletére időnként vacsorákat is adott, és nyári külföldi utazásaikat-pihenésüket is szívesen egyeztetették, a „fürdőutak” alkalmával tehát időnként Magyarországtól távoli helyeken is találkoztak.

Liszt Ferenc elégedetlen volt korának egyházzenei színvonalával, s ezt Haynaldhoz írott leveleiben is kifejezte. 1880. április 23-án, pl. a következőket írta Weimarból: „*Nem ismeretlen előttem a római szokványos egyházzene quodlibet-vircsaftja.* (azaz, hogy össze-vissza játszanak egymástól és a hely szellemétől tökéletesen idegen zenéket, pl.

---

3 LÖNHÁRT Ferencz: *Olasz-úti jegyzetek*. In: Gyulafehérvári füzetek II. Szerk. Veszely Károly. Kolozsvártt, a rom. kath. lyceum betüivel, 1862. 205, 215–216. o.

4 TÍMÁR 1936. 4.

5 TÍMÁR 1936. 4–5.

operaáriákra aplikált szövegeket) *Ha a budapesti egyházzeneire vonatkozó szerény javaslataimat magasabb helyen jóváhagyják és egy csekély pénzösszeggel támogatják, akkor ott és Magyarország más városaiban méltó, a katolikus kultuszhoz illő, épületes teljesítmények fognak bekövetkezni.*⁶ A maga eszközeivel Haynald támogatni próbálta Liszt erőfeszítéseit. 1873 tavaszán meghívást kapott Trefort Ágostontól a zeneakadémia szervezésével kapcsolatos tanácskozásokra. Hamarosan megérett benne az elhatározás, hogy az egyházi zene támogatására alapítványt tesz. Május 25-én már határozott szándékával kereste meg levelében Trefort minisztert: kétezer forintos alapítványt tett, rendelkezése szerint az összeg *„évi kamatai egy vagy több egyházi zeneszerzésben legjelesebben kitűnt intézeti tanonczoknak adassanak jutalomdíjúl oly módon és fölosztással, mint azt a zeneakadémiai elüljáróság tekintve a kitűzött czélt legjobbnak és leghasznosabbnak ítélendi.*”⁷ A zene- és énekművészet előmozdítására még az 1870-es években létrejött a Liszt-Egylet, melynek elnöki tisztét hamarosan – Liszt személyes kérésére – Haynald töltötte be. Az egyesület tagdíjai a folyamatos működési költségeket fedezték, Haynald viszont alapítványi tőkéket is felajánlott kisebb-nagyobb összegekben a társulat céljaira. 1886-ban Haynald a megszűnő Liszt-Egylet vagyonát Liszt-Egyleti Alapítvánnyá alakította át, melynek évi jövedelmét szegény budapesti zenetanárok segélyezésére és zeneművészeti tanulók ösztöndíjazására fordították. Haynald alapító levelében egy kuratóriumot is kijelölt, általában zenei intézmények és egyesületek vezetőiből, akiknek feladata volt évente a díjazásra érdemeseket megítélni. Ez az alapítvány-level összesen 3240 forintról szólt, Haynald Colpachban, Munkácsy Mihály kastélyában írta alá 1886. július 7-én. A két tanú Liszt Ferenc és Munkácsy Mihály volt. Erre a dokumentumra a későbbiekben még részletesen is visszatérünk.⁸

Liszt Ferenc 1882. április 9-én tartotta utolsó nyilvános hangversenyét Kalocsán. Egyébként szokás szerint nagyhétre érkezett, nagyszerdától kezdődően egy hetet töltött a városban. Részt vett valamennyi nagyheti szertartáson, nagycsütörtökön együtt szolgált Haynaldal a lábmosásnál, húsvét vasárnapján pedig fél ötkor az érseki kastély nagytermében zongorázott. A koncerten mintegy négy-ötszáz városi meghívott vett részt.⁹

Ezzel az úttal kapcsolatosan egy érdekes „előkészítő” levél is fennmaradt. Liszt kalocsai útját megelőzően ugyanis, 1882. február 24-én báró Augusz Imre levelet írt Rómából, és Haynald segítségét kérte Liszttel kapcsolatban. Augusz Imre atyja és Liszt barátságának örököséeként (Augusz Antal ekkor már meghalt) a nagy művész sorsa miatt aggódott. Tudomására jutott, hogy Liszt a nyáron Bayreuth-ba készül, ahol részt akar venni Wagner Parsifal bemutatóján. Rómában Liszt barátai több dolog miatt is aggódtak. Az egyik, hogy a Parsifal szövegei, előadása több helyütt *„nehezen összeegyeztethető Liszt egyházi állásával”,* az egyházat gúnyoló (pl. az oltáriszentség, keresztség karikatúrája) részek vannak benne. Ha Lisztnak tetszik a darab, és tapsol, ellenfelei ezt felhasználhatják ellene. Ha nem nyilvánít tetszést, abból lehet baj. Liszt azonban lelkesedik Wagnerért, és mindenképpen menni akar. Másik félelmük, hogy Liszt idegrend-

6 FUCHS Ferenc: *Liszt Ferenc és Kalocsa*. Petőfi Nyomda, Kalocsa (1986.) 6. o.

7 KFL.I.1.c. Haynald perszonális iratok/ Tudományos, zenei, sz.n. 1873. („Alapítvány” gyűjtőaktában elhelyezve 1663/1882 sz. alatt.)

8 Az eredeti alapítólevel: KFL.I.1.c. Haynald perszonális iratok/ Tudományos, zenei, 1886.07.07.

9 TÍMÁR 1936. 6.

szere nem elég erős, Bayreuthban nem ő volna az ünnepelt, nem lenne a középpontban, pedig Lisztnél mostanában „*kevés ok is elég arra, hogy csekély külső izgatás által azon szomorú állapotban találtsáék, mely már is tulzottan szerte híreszteltetett és ellenségei által mindenkor támadásra felhasználtatni fog.*” Mindezek alapján kérte Haynaldot, hogy bölcsességével találja meg a módját annak, hogy Liszt útját megakadályozhassák, bízik az érsek ügyességében, hogy más, megkapóbb ajánlással sikerül Lisztet terve megváltoztatására bírnia.¹⁰ A levél tanúsága szerint a Liszt közvetlen környezetében élők is képesnek tartották Haynaldot arra, hogy a világhírű művész programját, terveit befolyásolja. A levélben említett rosszakarók, a Liszt viselkedését figyelő árgus szemek egyébként nem a képzelet szüleményei, valós tapasztalatokon alapultak. Magának Haynaldnak is foglalkozni kellett Liszt védelmével, pl. a szabadművés-váddal kapcsolatban.¹¹

1884. nagyhétén újra nagyobb társasággal érkezett Liszt Kalocsára. Elkísérték Dunkl János zongoraművész, Feridun bey török konzul, Almásy Sándor országgyűlési képviselő és ifj. báró Augusz Imre, valamint az érsek nővérei. Szűkebb körben játszott, de a visszaemlékezések szerint ugyanúgy felejthetetlenül.¹²

1885. áprilisában, ugyancsak nagyhétén érkezett Liszt utolsó alkalommal Kalocsára. Nagyszombaton este az érseki kastélyban, húsvét hétfőn Sztára József lakásán, délután pedig a Nagyszemináriumban játszott, ahol Almásy Miklós növendékpapot (Liszt tanítványa, Haynald bérmafia) látogatta meg elutazása előtt. Búcsúzását Haynaldtól Sztára József karnagy írta le: „*Liszt élete vége felé még szolgálatkészebb, még kedvesebb akart lenni. Búcsúzás közben a zongorához ült és átszellemülten eljátszotta Mozart Ave verumját. A bíboros hangos zokogásban tört ki, odasietett a mesterhez, megölelte, megcsókolta. Emlék Rómából, a Sixtinából! – mondta.*” Liszt hétfőn este utazott el Siposs Antal zongoraművész és Sztára József kíséretében.¹³

Haynald és Liszt utoljára 1886. július első napjaiban találkoztak Colpachban, ahol a Munkácsy-házaspár látta őket vendégül. Miután Liszt aláírta a Haynald-alapítványt, amely a magyar egyházi muzsika fejlesztését célozta, este elbúcsúzott Haynald a társaságtól, mivel másnap, július 8-án korán indult a vonata. Másnap hajnalban aztán, szürkületkor, amikor végigment a kastélyon, a szalon mellett elhaladva legnagyobb meglepetésére megszólalt a zongora: Liszt a Rákóczi indulóval búcsúztatta...¹⁴

Liszt Ferencet egyébként több személyes ismeretség is Kalocsához kötötte. Itt volt pl. unokaöccse, P. Hennig Alajos SJ. a jezsuita kollégium rektora éveken át, egyébként maga is egyházzenesz. Liszt tartotta a kapcsolatot vele, kalocsai tartózkodásai alkalmával rendszerint nála gyónt. Ugyancsak Kalocsán, a Nagyszemináriumban tanult Liszt egyik kedves tanítványa, Almásy Miklós zongoraművész, aki Haynald bérmafia volt. 1886-ban, Liszt halálának évében szentelték pappá. 1879-től működött Kalocsán karnagyként Sztára József, akit Liszt ugyancsak a bizalmába fogadott. Liszt kalocsai napjairól számos anekdotát őriznek, ezeket általában Sztára József őrizte meg az utókor-

10 Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Szittyay Dénes gyűjteménye. RL, C/82. 17. doboz, Haynald Lajoshoz intézett levelek

11 Ld. levelezés Sayn-Wittgenstein hercegnővel Pulszky Ferenc állításáról, miszerint Liszt nem volt szabadművés. KFL.I.1.c. Haynald, tudományos, zenei, sz.n. 1887.

12 TÍMÁR 1936. 6.

13 TÍMÁR 1936. 6–7.

14 FUCHS 1991. 77–78.

nak. Íme, néhány: egy alkalommal Soós György, Haynald érsek híres Gyuri huszárja megtudta, hogy Liszt szereti a szárccsalevest. Saját szakállára intézkedett a konyhán, és módosította az étlapot. Az elkészült szárccsaleves azután nagyon kellemes meglepetést okozott Lisztnek az ebédnél. Gyuri huszár az eredményt röviden így fogalmazta meg: „Lisztől kaptam öt forintot, az érsektől – egy pofont.” Haynald másik huszárja, Katona Móric hozta a postát és az újságokat. Egy alkalommal elkeverte Liszt lapjait, a kellemetlenség után a másnapi adagot maga Haynald adta a kezébe, s arra kérte huszárját, hogy jelentse, hogy nagy számár. Móric huszár jelentette is lelkesen Lisztnek, mire ő szelíden csak annyit válaszolt: „Azt látom.” Haynald állítólag értett hozzá, hogy Lisztet játékra bírja. Jól tudta, hogy Liszt sohasem játszik akkor, ha egyenesen felkérlik. Így mindig cselhez folyamodott, vagy lezárta a zongorát, amit azután Liszt mindig kinyitattott, vagy átküldött a szemináriumba Almásy Miklós papnövendékért, és játékát módfelett dicsérte. Ez Lisztet minden alkalommal arra ösztökölte, hogy megmutassa, még belőle sem halt ki a régi virtus, és mindjárt hangversenyt rögtönzött.¹⁵

Liszt halála után Haynald egyike volt azoknak, akik 1887-ben országgyűlési indítvánnyal kívánták megvalósítani Liszt végrendeletében szereplő végakarátát, hogy Budapesten temessék el a ferencesek szerzetesi ruhájában. Ismeretes, hogy Tisza Kálmán a kéréstől elzárkózott. (Ha Lisztet hazahozatja, a nemzet Rákóczit, s egykor talán még Kossuthot is követelni fogja.) Haynald maga is gyűjtötte a személyenkénti öt forintokat a hazaszállítás költségeire (s aztán természetesen sorban adhatta vissza).¹⁶

LISZT-HAYNALD LEVELEZÉS KALOCSÁN (1867–1886)

Haynald Lajos hagyatékában 28 Liszt Ferentől származó dokumentum (levél, távirat és néhány boríték) található az 1867–1886 közötti időszakból, valamint egy levél Wagner (szül. Liszt) Cosima-tól, 1873-ból. Liszt és Haynald német és francia nyelven leveleztek, és mivel magánlevelezésről van szó, az érsek nem őrzött fogalmazványokat-másodpéldányokat az általa írt levelekről. A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban (KFL) őrzött forrásanyag tehát – kettejük kapcsolatát tekintve – egyoldalú, csak Liszt Ferenc Haynaldhoz írt leveleit tartalmazza.

A Liszt-Haynald levelezés levéltári jelzete és jegyzéke a következő:

KFL.VII.1. Haynald Lajos (1816–1891) hagyaték

Liszt Ferenc levelei Haynaldhoz (1867–1886), 30 tétel

- 1.) 1867.05.19. Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)
- 2.) 1872.02.26. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 3.) 1872.03.08. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 4.) 1874.01.06. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 5.) 1876.10.19. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, német (2 felvétel)
- 6.) 1877.02.28. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 7.) 1878.01.14. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)
- 8.) 1878.01.26. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 9.) 1879.09.23. Róma, Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)

¹⁵ TÍMÁR 1936. 7–8.

¹⁶ KFL.I.1.c. Haynald, Tudományos, zenei, sz.n. 1887.

- 10.) 1880.03.09. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, francia (3 felvétel)
- 11.) 1880.03.19. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)
- 12.) 1880.04.23. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, német (2 felvétel)
- 13.) 1880.07.26. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, német (1 felvétel)
- 14.) 1881.03.12. Liszt F. Haynaldhoz, német (1 felvétel)
- 15.) 1881.03.31. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, német (3 felvétel)
- 16.) 1882.02.06. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, német (2 felvétel)
- 17.) 1882.04.05. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, távirat, német (2 felvétel)
- 18.) 1882.05.29. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, német (3 felvétel)
- 19.) 1882.06.21. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, német (2 felvétel)
- 20.) 1882.07.08. Zürich, Liszt F. Haynaldhoz, német (felvétel)
- 21.) 1883.01.21. Liszt F. Haynaldhoz, francia (1 felvétel)
- 22.) 1883.02.20. Liszt F. Haynaldhoz, német (1 felvétel)
- 23.) 1884.04.05. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, német (1 felvétel)
- 24.) 1884.04.08. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, távirat, német (1 felvétel)
- 25.) 1885.03.31. Budapest, Liszt F. Haynaldhoz, távirat, német (1 felvétel)
- 26.) 1885.04.25. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)
- 27.) 1885.07.24. Weimar, Liszt F. Haynaldhoz, francia (2 felvétel)
- 28.) 1886.06.05. Sondershausen, Liszt F. Haynaldhoz (nem sajátkezű), német (3 felvétel)
- 29.) Liszt F. Haynaldhoz írt leveleinek borítékjai, 4 db (4 felvétel)
- 30.) 1873.11.19. Bayreuth, Cosima Wagner (geb. Liszt) levele Haynaldhoz, német (3 felvétel)

A jegyzék felvételszámai a dokumentumok digitalizált változatára utalnak, valamennyi levél teljes egészében elérhető-böngészhető a KFL honlapján, az Olvasósarokban.¹⁷

HAYNALD LAJOS LISZT-EGYLETI ALAPÍTVÁNYA (1886)

Amint azt fentebb már jeleztük, a zene- és énekművészet előmozdítására még az 1870-es években létrejött a Liszt-Egylet, melynek elnöki tisztét – Liszt személyes kérésére – Haynald töltötte be. Az egyesület tagdíjai a folyamatos működési költségeket fedezték, Haynald viszont alapítványi tőkéket is felajánlott kisebb-nagyobb összegekben a társulat céljaira. 1886-ban Haynald a megszűnő Liszt-Egylet vagyonát Liszt-Egyleti Alapítvánnyá alakította át, melynek évi jövedelmét szegény budapesti zenetanárok segélyezésére és zeneművészeti tanulók ösztöndíjazására fordították. Haynald alapító levelében egy kuratóriumot is kijelölt, általában budapesti zenei intézmények és egyesületek vezetőiből, akiknek feladata volt évente a díjazásra érdemeseket előterjeszteni (a testület elnöke az Országos Zeneakadémia igazgatója volt). A díjak adományozásának jogát Haynald Liszt Ferencnek tartotta fenn, Liszt halála után ezt a jogot is a kuratórium gyakorolta. Az alapítvány-levél összesen 3.240 forintról szólt, melyből 1.200 forint évi kamata szolgálta a szegény zenetanárok segélyezését, kétezer forint kamata pedig a

---

¹⁷ A Liszt-Haynald levelezés dokumentumainak internetes címe: <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/3-liszt-haynald-levelezes-1867-1886-dokumentumok>

tehetséges növendékek ösztöndíjazását. Az érsek baráti körben, 1886. július 7-én írta alá az alapító levelet Colpachban, a Munkácsy-kastélyban, s a dokumentumot Liszt Ferenc és Munkácsy Mihály is ellenjegyezték. Liszt és Haynald ekkor találkoztak utoljára és Liszt hamarosan bekövetkező halála miatt ez volt az utolsó dokumentum, melyen Liszt Ferenc magyar nyelven aláírta nevét.

A Liszt-Egyleti Alapítvány aláírásának híreről, körülményeiről, az alapítvány tartalmáról a Vasárnapi Újság részletesen tudósított 1886. XXXIII. évfolyamának 39. számában. Kiemelték, hogy az alapítványi szöveg végén megfogalmazott bíborosi óhaj sajnos nem teljesült, Haynald ui. a következőképpen fogalmazott: *„És midőn Isten Liszt Ferenczet – óhajtom: sok idő múlva, – magához szólítandja, akkor az adományozási jog is a föntirt bizottság által fog gyakoroltatni.”* Az aláírók ekkor még nem sejtették, hogy Liszt Ferenc néhány nap múlva az örökkévalóságba költözik. A tudósító megállapította, hogy emiatt a dokumentum – Liszt Ferenc utolsó magyar aláírásával – még nagyobb érdeklődésre tarthat számot, és még becsesebb értéket képvisel, ezért a Vasárnapi Újság az aláírt utolsó oldalt másolatban is közölte.

A fejezetben említett dokumentumok a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban található, és digitális változatban az intézmény honlapján is elérhetők.¹⁸

A KALOCSAI ÉRSEKI PALOTA LISZT-ZONGORÁJÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ

Haynald érsek vendégeként Liszt Ferenc számos alkalommal zongorázott, sőt nyilvános koncerteket is adott az érseki palota első emeleti dísztermében. Ez a hangszer, Liszt látogatásainak egyik fontos tárgyi emléke Haynald halála után feltehetően átkerült a kalocsai iskolanővérekhez (akik növendékeik zenei képzésének részeként több hangszeren is tanítottak), később sajnos nyoma veszett.

1937-ben gróf Zichy Gyula érsek (1923–1942) megvásárolt egy Liszt Ferenchez köthető zongorát Szekszárdról, hogy ezzel elődjének, ill. Liszt Ferencnek emlékét méltóképpen őrizze. Ma ez a Liszt-zongora áll az érseki palota dísztermében.

Ezt a Streicher-zongorát báró Augusz Antal hozatta Bécsből szekszárdi kastélyába, kifejezetten Liszt Ferenc részére, aki több alkalommal volt hosszabb-rövidebb ideig Augusz vendége. Amikor 1905-ben az úgynevezett Liszt-szobák bútorait elárverezték, a hangszer Blázsik Ferencné (szül. Steiner Ilona) hozománya lett házasságkötése alkalmából, s a Blázsik család 1907-ben Szekszárdról a Fiume melletti Susákra költözött, ide vitte magával a zongorát is. Itt Susákon „fedezett föl” egy zongorahangoló a hangszer belsejében egy francia nyelvű bejegyzést, Liszt aláírásával. A zongoráról a Pesti Hírlap 1909. dec. 12-i száma is megemlékezett „Liszt Ferenc Szekszárdon” címmel. A cikk írója, Vay Sándor szerint Liszt ezen a zongorán egy magyar rapszódiaát is komponált, melyet Augusz Antalnak ajánlott. A Pesti Hírlap 1911. okt. 24-i számában a napi hírek rovatban ismét foglalkoztak a hangszerrel „Érdekes Liszt ereklye Fiumében” címmel, ekkor azt írták, hogy a zongorát a magyar kormány meg akarja vásárolni, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiküldöttjei fogják felbecsülni értékét a helyszínen. A vá-

---

¹⁸ KFL.I.1.c. Haynald, perszonális iratok/Tudományos, zenei, 1886.07.07. Az oldal internetes címe: <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/4-haynald-lajos-liszt-egyleti-alapitvanya-1886-dokumentumok>

sárlás nem valósult meg, viszont az első világháború után, 1919-ben a zongora (a Blázsik családdal együtt) visszakerült Szekszárdra.¹⁹

A hangszeret innen, Szekszárdról vásárolta meg gróf Zichy Gyula érsek 1937-ben. A tulajdonos-eladó, Blázsik Ferenc ekkor a Tolnamegyei Ujság felelős szerkesztője volt, a vásárlás részleteit az érsek munkatársa, Mosonyi Dénes prelátus egyeztette, a hangszer igazolása céljából zenetörténeti adatgyűjtést is végeztek, és eközben 1908-ban, közjegyző előtt tett személyes vallomások-visszaemlékezések szövegét is beszerezték. Az egyik vallomást Éber Márton tette, aki 1882–1891 között volt báró Augusz Imre zongoramestere, akit az „5074/56. sz. I.B. Stericher vormals N Stericher geb. Stein und Sohn Wien” jelzéssel ellátott zongorán tanított. Erről a zongoráról Imre édesanyja, báró Augusz Antalné sz. Schwáb Klára azt állította, hogy Liszt Ferenc ötödik rapszódiját ezen komponálta. A hangszerben lévő francia nyelvű felirat és aláírás is Lisztől származik. (A felirat szövege a közjegyzői okirat szerint „A la bien Approuvé Madame la Baronne d’Augusz Aout 56 F. Liszt”. Ez a szöveg valószínűleg helytelen-pontatlan, ennek okát nem tudni, mindenesetre a ceruzás felirat ma is látható olvasata a következő: Vu et trës approuvé F. Liszt – szó szerinti fordítást adni nehéz, de a megjegyzés lényegében a hangszer „láttamozására-jóváhagyására” irányult. L.A.) A hangszeren maga Éber Márton is hallotta Lisztet játszani. A másik tanúvallomást Dr. Haidekker Béla tette, aki 1884–1904 között volt az Augusz család ügyvédje, és a családtól hallottak alapján megerősítette, hogy a Blázsik Ferencnéhez került hangszeren Liszt Ferenc több alkalommal is játszott, s a hangszerben lévő felirat is tőle származik.

A vásárlás részleteit Blázsik Ferenc és Mosonyi Dénes 1937 februárjában egyezteték. Blázsik 2.000. pengőt kért vételárként, az érsekség végül feltehetően 1.500-at fizetett (ez volt ui. a vételt megelőzően Mosonyi ajánlata, mely összegről egy megjegyzés szerint végül elismervényt is küldött Blázsik). A zongora 1937. március 1-jén érkezett meg Kalocsára, ekkor helyezték el az érseki palota dísztermében, ahol ma is található. Zichy érsek a korabeli gazdasági helyzetet, s az ár nagyságrendjét tekintve igen nagy áldozatot hozott, melynek egyik oka nyilvánvalóan elődje, Haynald Lajos iránti tisztelete volt, ez Mosonyi 1937. február 10-én kelt, Blázsikhoz írt soraiból is kiderül „Örölnénk ugyanis, ha az ereklje-számba menő zongora Liszt Ferenc egykori nagy barátjának, Haynald Lajos kalocsai bíboros-érseknek rezidenciájába kerülne, s ezzel egyúttal becses kívánságuk is teljesülne.” Az említett becses kívánság a hangszer méltó helyen történő megőrzésére vonatkozott.

Külön érdekesség, hogy Blázsik Ferenc tíz évvel később, 1947-ben lépéseket tett a zongora visszavásárlása érdekében de az ajánlatot Grósz József érsek elutasította. Az érsek a döntést megelőzően kikérte Laszczik Ernő, tanítóképző intézeti igazgató szakértői véleményét, mely 1947. okt. 14-én kelt Kalocsán. Laszczik írásából kiderül, hogy a szóban forgó Streicher-zongorát, mint hangszer gyenge minőségűnek tartotta, feltételezése szerint az érseki palota dísztermében Liszt Ferenc eredetileg egy sokkal színvonalasabb hangszeren játszott, amely azonban később átkerült a kalocsai iskolanővérek zárdájába. Laszczik egy megjegyzése szerint másik két olyan zongora is van Kalocsán, melyeken Liszt Ferenc játszott. (Sajnos konkrét helyet nem nevez meg, de valószínűleg a jezsuita gimnáziumról és a nagyszemináriumról lehetett szó, ezeket az épületeket

---

19 Gáti György Szekszárdon kelt tájékoztató levele az Érseki Hivatal számára, 1975. jan. 6. Érs. Hat. 148/1975. sz.

azonban néhány éven belül államosították, a hangszereknek nyoma veszett. L.A.) Laszcik az 1937-es adásvételt meglehetősen drágának tartotta, de a történetek után azt tanácsolta, hogy a hangszer ne értékesítsék, ne adják tovább, mert jelenlegi helyén, a palota dísztermében immár három ember emlékét őrzi, Liszt Ferencét, Haynald Lajosét és Zichy Gyuláét, aki komoly anyagi áldozatot hozott az elődök iránti tiszteletből. Laszcik említése szerint Liszt minden kétséget kizárólag többször is játszott a hangszeren, „talán a hírneves Esztergomi mise egyes részleteit is”.²⁰

A FŐSZÉKESEGYHÁZ ANGSTER-ORGONÁJÁNAK ÉPÍTÉSE

A kalocsai főszékesegyház ma is használatos orgonáját 1876-ban rendelte meg Haynald Lajos érsek a pécsi Angster Józseftől. A három manuális, 46 regiszteres, franciás megjelenésű, kiváló hangszer 1877-re készült el, később Liszt Ferenc maga is játszott rajta, és hangjával nagyon meg volt elégedve. Haynald érsek világos célja volt, hogy az ország egyik legjobb orgonáját építsék meg Kalocsán, s vállalkozáshoz ideális háttérrel adott zenei igényessége, Liszt barátsága-tekintélye, a főegyházmegye jó anyagi kondíciói és nem utolsósorban az ambiciózus, fiatal Angster József tehetsége. Angster korábban Franciaországban, Párizsban is tanult orgonaépítést, a kalocsai hangszer is tükrözi ezt az ízlésvilágot, méreteivel és rangos helyével mindenképpen fontos lehetőség volt az orgonaépítő karrierjében. Az orgona sípjainak egy részét az első világháború idején beolvasztották, 1923-ban ismét az Angster cég közreműködésével került sor felújítására. Csodálatos hangja ma is jól érzékelteti a 19. századi építők-építtetők igényességét.

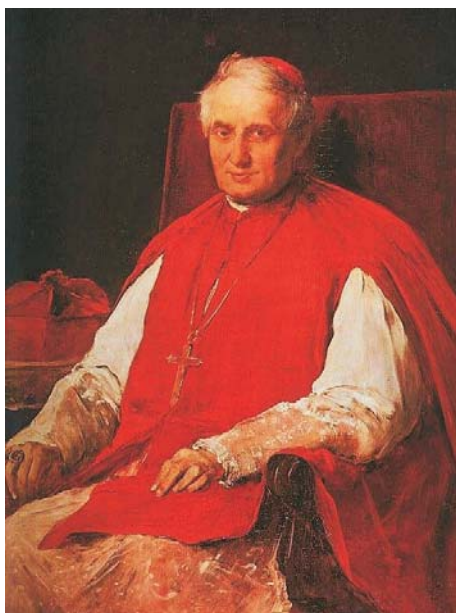
Andor LAKATOS

FERENC LISZT AND LAJOS HAYNALD. MEMORIES OF A 19TH CENTURY FRIENDSHIP IN KALOCSA

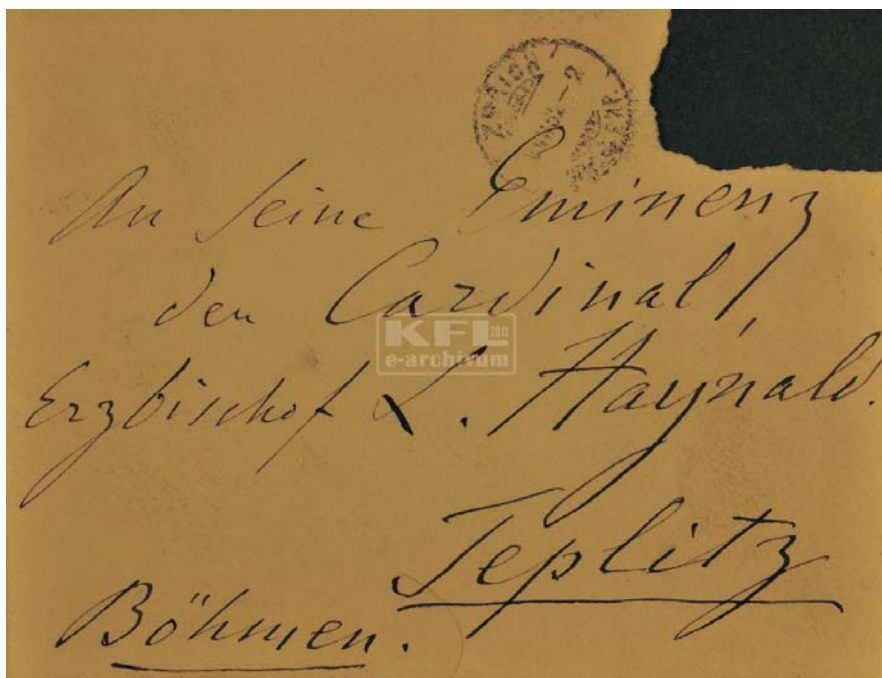
Ferenc Liszt (1811-1886) visited Kalocsa several times on the invitation of his friend, Cardinal Lajos Haynald (1816-1891), Archbishop of Kalocsa-Bács. By presenting documents and objects, this study recalls their friendship to mark the 200th anniversary of the birth of the great composer and artist.

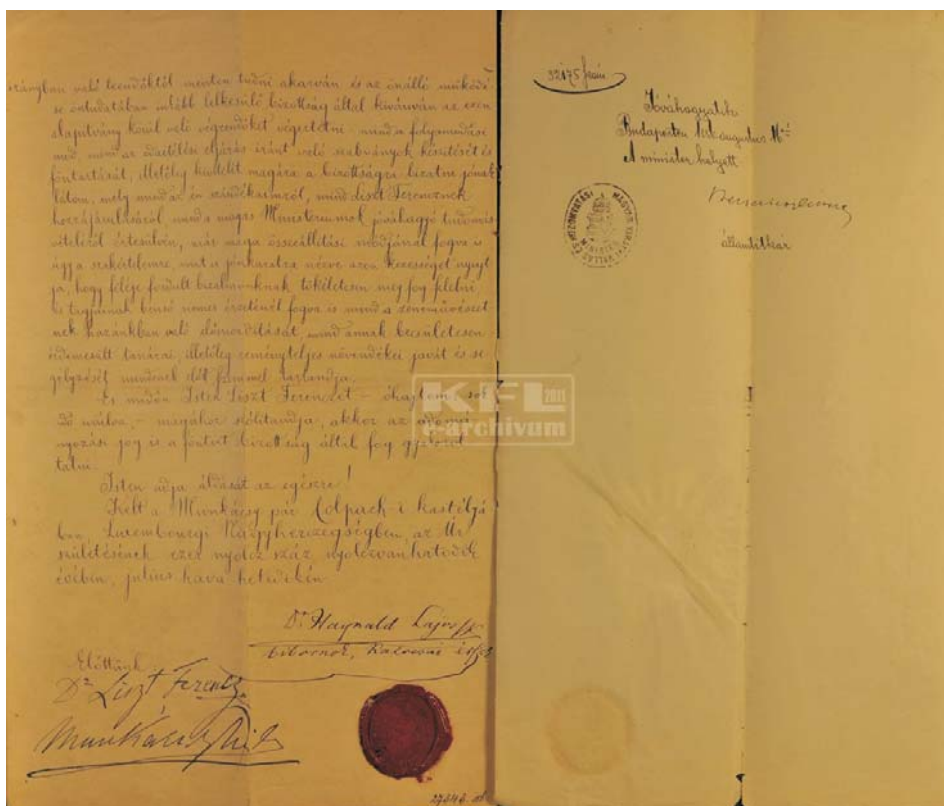
²⁰ A fejezetben említett dokumentumok forrása: KFL.I.1.a. Residentia – műtárgyak iratsorozata, Érseki Hatóság 148/1975. számú aktája.

Liszt Ferencről és Haynald Lajosról is festett egy-egy portrét közös barátjuk, Munkácsy Mihály. Liszt portréja 1886-ban, Haynaldé 1884-ben készült, a festmények a Magyar Nemzeti Galéria kiállításában láthatóak.

Liszt Ferenc egyik, Haynaldhoz írt levelének borítékja

Haynald Lajos Liszt-Egyleti Alapítványának dokumentuma, melyet 1886. július 7-én, Colpachban írt alá Haynald Lajos, Liszt Ferenc és Munkácsi Mihály

A kalocsai érseki palota ún. Liszt-zongorájának klaviatúrája

A kalocsai Főszékesegyház 1877-ben épült Angster orgonája